

Tekenen in de tijd 248

21-27 april 2024

Op deze roepingenzondag reflecteert Erik Borgman op de roeping tot leiderschap. Velen verlangen naar goede leiders en velen proberen het te worden. Waarom hebben wij dan zo weinig overtuigende leiders? Zij zijn te weinig bereid te volgen. Dit antwoordt snijdt in eigen vlees.

Naast de theologie is nadenken over onderwijs een langlopend spoor in mijn leven. Ik ben bijvoorbeeld al jaren lid van de Raad van Advies van een opleiding voor schoolleiders. Meestal gaan onze gesprekken over wat mensen moeten kennen en kunnen om goede schoolleiders te worden, en hoe je ze helpt om dat aan te leren. Maar op de meest recente vergadering ging het gesprek verder. Al pratend realiseerden wij ons dat er wel heel veel roep is om goed leiderschap, maar een van ons vroeg zich af wie is er nog bereid is geleid te worden. Zelf merkte ik op dat er overal hulp wordt aangeboden om een betere leider te worden, maar dat we toch maar heel weinig goed leiderschap zien. Wij meenden dat het één met het ander te maken heeft. Goede leiders *laten* zich leiden en ontlenen hun kracht aan wat ze leidt. De overtuiging aan iets gehoorzaam te moeten zijn, ook als dat moeilijk is, maakt je overtuigend voor anderen. Slechte leiders menen dat zij maar te zeggen hebben dat anderen iets moeten doen en dat anderen hen moeten gehoorzamen omdat zij nu eenmaal de baas zijn. Veel *would-be* leiders proberen verzet hiertegen vervolgens te voorkomen door zo veel mogelijk voor te schrijven wat zij denken dat degenen die zij moeten leiden, willen. Zo worden zij echter in feite volgers, terwijl er toch echt gevraagd wordt om leiderschap met visie en overtuiging.

Ik dacht terug aan dit gesprek van enkele weken geleden op de zondag waarop in onze Dominicuskerk zeven kinderen hun eerste communie deden en die – dat zal toevallig zijn, maar toch – in de Rooms-Katholieke Kerk sinds 1964 geldt als ‘roepingenzondag’. Als in de kerk over roeping wordt gesproken, gaat het per definitie over wat wij tegenwoordig ‘dienend leiderschap’ noemen. Op roepingenzondag wordt er allereerst gebeden dat mensen geroepen worden tot het priesterschap, het diaconaat en het religieuze leven. In het verlengde hiervan gaat het uiteindelijk om de roeping van iedere gelovige om het evangelie te verkondigen en te leven als heil voor de wereld. De eerste communie is een eerste stap naar een meer volwassen, dat wil zeggen ‘eigen’ geloof. Voortaan worden de kinderen niet alleen via hun ouders, maar ook rechtstreeks zelf gevoed met ‘de bron en het hoogtepunt’ van het gelovig bestaan: de eucharistie. Jezus deelt daarin zijn aanwezigheid aan ons uit, zodat wij in en van zijn aanwezigheid kunnen leven. Dit laatste is een groot geluk, maar kan bij tijden toch aanvoelen als een zware last. Dan wordt van ieder van ons leiderschap gevraagd, allereerst leiderschap over jezelf. Of je nu acht of tachtig bent, hoe je dat goed doet, is nooit vanzelfsprekend – inderdaad opnieuw: of je nu acht of tachtig bent.

De vierde zondag in de Paastijd is roepingenzondag, omdat op die dag gelezen wordt uit het tiende hoofdstuk van het Johannesevangelie. Daarin noemt Jezus zichzelf de Goede Herder die zijn leven geeft voor zijn schapen (vers 11 en 15). Nu is het in het geval van Jezus logisch direct te denken aan bereidheid tot sterven en zo praat Jezus er ook over. Maar het beslissende is dat de herder inziet dat het leven van de schapen de inzet waard is van alles wat zij of hij heeft. Tot en met het leven zelf, als het moet. Geloofwaardig leiderschap vraagt totale toewijding, om dienstbaarheid aan het leven en het geluk van degenen die je geroepen bent te leiden: ‘De grootste onder jullie zal jullie dienaar zijn’, zegt Jezus in het Matteüsevangelie (23,11). Dit is echter niet hetzelfde als dienstbaarheid aan wat zij zeggen of denken te willen. Het gaat om toewijding aan wat het leven, aan wat hun leven goed maakt en tot een bloei kan brengen die zichzelf misschien nog niet eens als mogelijkheid herkennen. Leiderschap is mogelijkheden creëren die er daarvoor niet waren, gezichtspunten aanreiken die daarvoor niet werden gezien,

interpretaties suggereren waar nog niemand op gekomen is. Zonder dwang uiteraard: leiderschap is een dienst, geen privilege om macht uit te oefenen. Maar ook zonder geremd te worden door de angst belachelijk te worden gevonden of als stoorzender te worden beschouwd.

In een biografie van de jazzpianist en -componist Thelonious Monk (1917-1982) las ik de volgende anekdote. Tijdens een lange autorit met een vriend klonk er almaar countrymuziek uit de radio. Dit verbaasde de vriend, want country en jazz worden doorgaans gezien als tegengestelde, haast onderling vijandige muziekstijlen. Jazz geldt als 'zwart', country als 'wit'. De vriend vroeg daarom verbaasd aan Monk of hij van deze muziek hield. Monk antwoordde: 'Luister goed naar de drummer', en een tijdje later: 'Hoor je hoe hij zijn borstels gebruikt?' De vriend in kwestie concludeerde achteraf dat Monk hem hiermee twee lessen in leiderschap had gegeven. Ten eerste: hoor de schoonheid die je zomaar wordt aangereikt. Ten tweede: vergeet al het andere en laat je vooral niet meeslepen door de neiging tot bekritisieren of veroordelen. Met andere woorden: bekijk de wereld als de plaats waar het goede, ware en schone bezig is door te breken en stel je in dienst van de verdere doorbraak. Zie de wereld vooral niet als voor het ware, goede en schone eigenlijk al verloren terrein, want daarmee *maak* je haar tot verloren terrein.

Waarachtig leiderschap is horen en zien wat goed is, daarop de aandacht richten en het zo bevorderen. Daarvoor moet je zowel breed kijken en ontvankelijk zijn, als vertrouwen hebben dat wat je als waardvol hebt ontdekt, dat ook is. Dit laatste wordt vaak verward met zelfvertrouwen, maar het is in zekere zin het tegenovergestelde. Het is een volwassen vorm van gehoorzaamheid. Als je weet dat alleen het ware, het goede en het schone waarachtig leven mogelijk maken, dan moet je deze ook als levengevend behandelen als je ze vindt. Dat impliceert de bereidheid je ervoor in te zetten omdat je weet dat je er zelf door wordt gevoed, ook als dat moeite kost, pijn doet of bedreigend is. Zelfs levensbedreigend. Thelonious Monk wordt tegenwoordig beschouwd als een van de groten van de jazz, maar tijdens zijn leven werd hij vaak lastig gevonden en moeilijk hanteerbaar. Dat kostte hem optredens en contracten met platenlabels. Dat betekende vervolgens weer een aanslag op zijn inkomen en hij slaagde er een groot deel van zijn leven alleen met veel moeite in de eindjes aan elkaar te knopen. Hij had het daar soms moeilijk mee, maar kon niet anders dan trouw blijven aan wat hij meende dat hij moest doen en zo had hij te dragen.

Daarbij zag hij heel goed in dat anderen heel andere dingen hadden bij te dragen. Monk had talent voor bewondering, juist ook voor mensen die heel andere dingen konden of deden dan zichzelf. Ook dat is onderdeel van waarachtig leiderschap: erkennen dat ook anderen op hun manier tot leiderschap geroepen zijn en dat dit niet in mindering komt van jouw leiderschap. Integendeel. Volgeling zijn betekent niet je leiderschap inleveren. Het volgen van de ware weg naar het goede is de taak van de waarachtige leider, los van wie er concreet wijst op de betreffende weg. Jezus is de Goede Herder omdat Hij zich laat leiden door God, zijn Vader. Ik zou een stuk geruster zijn over de toekomst van de wereld als ik meer leiders zou zien die zich op een vergelijkbare manier laten leiden. Maar ook als ik die niet zie, kan ik er niet omheen dat ik weet wat mij te doen staat. Moeilijk of niet, pijnlijk of niet, volgens verder iedereen belachelijk of niet. Natuurlijk kan ik er met mijn vermeende inzicht naast zitten, maar zelfs dat is geen excuus. Dan geldt hetgeen de Amerikaanse trappist en spiritueel schrijver Thomas Merton (1915-1968) in gebedsvorm formuleerde:

Ik weet niet waar ik heen ga.
Ik ken de weg niet die voor me ligt.
Ik kan niet met zekerheid zeggen
waar hij zal eindigen.
Ook ken ik mezelf niet echt,
en als ik denk dat ik uw wil volg,

dan betekent dit nog niet
dat ik dat ook werkelijk doe.
Maar ik geloof dat het verlangen om U te behagen
U in feite ook behaagt.
En ik hoop in dat verlangen te leven
bij alles wat ik doe.

Er is dus geen ontkomen aan.

Erik Borgman, lekenDominicaan
voorzitter van de programmaraad van het Huis van Dominicus in Utrecht

De schoolleidersopleiding waarvan sprake is, is het Alberdingk Thijm Teachers College (ATTC) in Hilversum. Zie <https://www.attc-opleidingen.nl/>.

De Nederlandse vertaling van het gebed van Thomas Merton is in zijn geheel hier te vinden:
<http://thomasmerton.nl/thomasmerton/thomas-merton-als-auteur/heer-mijn-god-gebed/>.